

Suomen lauseopin ongelmia V

Vielä nominatiivi- ja partitiivisubjektista

Se nominatiivi- ja partitiivisubjektin käyttöä koskeva keskustelu, jota Virittäjän palstoilla on käyty v:sta 1954 lähtien, on viime puheenvuoroni (Suomen lauseopin ongelmia IV, Vir. 1955) jälkeen jatkunut kahdessa kirjoituksessa, molemmat lähtöisin prof. AARNI PENTTILÄN kynästä (Vir. 1955 s. 393— ja Vir. 1956 s. 28—).¹ Näistä viimeksi ilmestynyt, »Subjektin totaalisuudesta ja partiaalisuudesta», koskee aiheemme kannalta keskeisempiä kysymyksiä, ja siksi käsittelen ensin eräitä siinä pohdittuja asioita.

¹ Onpa keskustelu ulottunut Suomalaisen Suomenkin palstoille, jossa on tosin koskeltu vain erästä vähäistä yksityiskohtaa: Ei kuole viisasta vanhaapiikaa, SS 1956 s. 318—. Kirjoittaja, nimim. T. A., esittää siinä mielestäni hyvin perustellun lisän tämän sananparren tulkintaan.

1. Jaollisuus ja jaottomuus. Yhtenä syynä niihin mielipiteiden eroavuuksiin, joita on ilmennyt kysymyksessä nominatiivi- ja partitiivisubjektin käytöstä, on se, että jaollisuus- ja jaottomuuskäsitteiden selvittely vieläkin näyttää olevan keskeneräinen. Tähän kysymykseen onkin sen vuoksi syytä ensin puuttua.

Jaollisten ja jaottomien substantiivien kategoriat ovat jääneet jossakin määrin epäselviksi ja ristiriitaisiksi mm. siitä syystä, ettei aina ole selvästi ilmoitettu, tarkoitetaanko sanojen, sananmuotojen vai saneiden (sananmuotojen esiintymien)² ominaisuuksia. Sivuutan tässä kysymyksen käsittelyn varhaisemmat vaiheet ja otan puheeksi vain erään Penttilän viime kirjoituksissa mielestäni ilmenevän ristiriitaisuuden. Hän sanoo Vir. 1956 s. 30: »Jaollisuus tai jaottomuus eivät ole minkään partitiivimuodon vakainaisia ominaisuuksia, ts. saman partitiivisen sananmuodon eri esiintymien ei k a i k k i e n suinkaan tarvitse olla joko jaollisia tai jaottomia.» Mutta toisaalta hän sanoo Vir. 1955 s. 150: »— lienee sovittava siitä, että jaollisuudella ja vast. jaottomuudella tarkoitamme sen sanan yksikön tai monikon nominatiivin esiintymän tarkoitteen jaollisuutta tai jaottomuutta, jonka jonkin sananmuodon esiintymän jaollisuus tai jaottomuus on punnittavana. Tämän mukaisesti *poikaa* on jaoton, koska *poika* on jaoton, ja *poikia* on jaollinen, koska *pojat* on jaollinen.» Jos yritämme soveltaa jälkimmäisessä sitaatissa lausuttua periaatetta — johon P. on myöhemminkin vedonnut Vir. 1956 ss. 43—44 — joudumme seuraavanlaiseen ristiriitaan. Penttilä on sillä kannalla, että esim. lauseessa *Minulla on nyt j a u h o t mukanani* on mon.nom. *jauhot* jaoton sane (Vir. 1955 s. 152). Äsken siteeratun periaatteen mukaan olisi tästä pääteltävä, että myös mon.partit. *jauhoja* lauseessa *Minulla on nyt j a u h o j a mukanani* olisi jaoton. Kun kukaan ei hyväksyne tällaista tulosta, on pakko todeta, että jonkin sananmuodon esiintymän jaollisuutta tai jaottomuutta ei voida ratkaista sen mukaan, onko saman sanan yksikön tai monikon nominatiivin esiintymä jaollinen vai jaoton. Lisäksi voidaan huomata, että samakin sananmuoto voi esiintyä milloin jaollisena, milloin jaottomana. Eikä tämä koske yksinomaan partitiivimuotoja. Niinpä mon.nom. *jauhot* äskeisessä esimerkissä oli jaoton, mutta esim. lauseessa *J a u h o t ovat kosteita* ilmeisesti jaollinen (vrt. SADENIEMI Vir. 1950 s. 48). Penttiläkin sanoo Vir. 1955 s. 395: »*sanat* on jaoton tai jaollinen siitä riippuen, mitä se merkitsee». Tullaan siis siihen, että *jaollisuus ja jaottomuus ovat sananmuotojen esiintymien (saneiden) ominaisuuksia*. Onko jokin sane jaollinen vai jaoton, voidaan ratkaista vain siinä yhteydessä, jossa se esiintyy. Sitä ei voida ratkaista saman sananmuodon minkään muun esiintymän

² Käytän näitä sanoja tässä kirjoituksessa samassa mielessä kuin Penttilä, ks. esim. Vir. 1950 s. 395 ja Vir. 1954 s. 98.

perusteella, vielä vähemmän jonkin toisen muodon perusteella. Tätä johtopäätöstä ei käsittääkseni voida välttää, jos pidetään kiinni siitä periaatteesta, joka on omaksuttu silloin, kun esim. *Minulla on nyt jauhot mukamani* -lauseen subjekti on selitetty jaottomaksi. Asia muuttuisi toiseksi, jos tästä periaatteesta luovuttaisiin.

Tarkastelkaamme nyt muutamia saneita jaollisuuden ja jaottomuuden kannalta. Aloitamme äsken mainituista lauseista: *Minulla on nyt jauhoja mukamani* ~ *Minulla on nyt jauhot mukamani*. Edellisen subjekti *jauhoja* on jaollinen, jälkimmäisen subjekti *jauhot* jaoton. Jälkimmäistä Penttilä selittää seuraavasti: »Sen tarkoite on kyllä jaettavissa osiin, jotka kaikki ovat tosin jauhoja, mutta joista mikään ei ole sellainen jauhoerä, jota lauseen käyttäjä ajattelee ja joka saattaa olla esim. tarpeellinen johonkin määrätarkoitukseen» (Vir. 1955 s. 152). Erityisesti kiinnitän huomiota siihen, että *jauhoja* on jaollinen »mukana olemisen kannalta katsoen», *jauhot* taas jaoton niin ikään »mukana olemisen kannalta katsoen». Äskeisenlainen suhde voi vallita samantapaisissa lauseissa myös y k s i k ö n partitiivin ja nominatiivin välillä. SADE-NIEMI on maininnut lauseet *Pöydässä on hyvä ruokaa* ~ *Hotellissa on hyvä ruokaa*, joista edellisen subjekti on jaollinen, jälkimmäisen jaoton (Vir. 1955 s. 14 alav.). Samoin on laita myös esim. seuraavissa: *Kattilassa on jo vettä* ~ *Kattilassa on jo vesä*. Edellisen subjekti *vettä* on tietenkin jaollinen. Jälkimmäisen lauseen subjektin tarkoite on tarvittava, tilanteen vaatima vesierä, siis erä, joka on kvantiteetiltaan rajoitettu aivan samalla tavalla kuin äskeisen *jauhot*-saneen tarkoittama jauhoerä. Äsken siteerattu Penttilän selitys voidaan sovittaa tämän lauseen *vesi*-saneeseen: sen tarkoite on kyllä jaettavissa osiin, jotka kaikki ovat tosin vettä, mutta joista mikään ei ole sellainen vesierä, jota lauseen käyttäjä ajattelee ja joka saattaa olla esim. tarpeellinen johonkin määrätarkoitukseen.

Penttilä pohtii sellaisia lauseita kuin *Jänistä on vielä pöydässä jäljellä*, *Venettä näkyy jo niemen takaa*, *Oravaa näkyi oksien välistä* ja tulee siihen mielestäni hyvin perusteltuun tulokseen, että tällaisten lauseiden subjekti-saneet ovat jaollisia ja että »partiaalisubjekti saattaa esiintyä myöntö-lauseessa vain siinä tapauksessa, että sen subjektina on jaollinen sana» (Vir. 1956 s. 28—). Tämä tulos on sopusoinnussa minun aikaisemmin lausumani käsityksen kanssa (ks. esim. Vir. 1955 s. 330). Myös lauseessa *Tähän näkyy rakennusten lomitse kirkkoa* on subjekti *kirkkoa* jaollinen, Penttilän sanontaa käyttäkseni »näkyminen suhteen jaollinen» (Vir. 1956 s. 43). Mutta, kuten edellä olen osoittanut, sen jaollisuutta ei ole määrätty »harkitsemalla, onko *kirkko* saneen tarkoite näkyminen suhteen jaollinen», kuten P. väittää (Vir. 1956 s. 44). Vaikka siis *kirkkoa* tässä lauseessa on jaollinen, ei siitä seuraa, että myös nominatiivisubjekti *kirkko* olisi jaollinen vastaavassa

lauseessa *Tähän näkyy rakennusten lomitse kirkko*. Kysymys kirkko-saneen jaollisuudesta tai jaottomuudesta voidaan ratkaista vain tästä lauseesta itsestään lähtien. Subjektit lauseissa *Minulla on nyt jauhot mukanani* ja *Kattilassa on jo vesi katsottiin jaottomiksi*. Vähintään yhtä hyvällä syyllä on mielestäni katsottava jaottomaksi subjekti *jänis* lauseessa *Pöydässä on vielä jäljellä jänis* (vrt. *Pöydässä on vielä jäljellä jänistä*: jaollinen), onhan se yhtä selvästi kokonaisuus tai, jos niin halutaan, »määrätarkoitukseen sovelias, määrätehtävän mukainen» erä jänistä (vrt. Vir. 1955 s. 152). Lauseeseen *Pöydässä on vielä jäljellä jänis* on tässä suhteessa täysin rinnastettavissa lause *Tähän näkyy rakennusten lomitse kirkko*, joten senkin subjekti täytyy katsoa jaottomaksi. Eihän tähän kirkko-saneeseen myöskään sovi se jaollisten saneiden määritelmä, jonka Penttilä esittää Vir. 1955 s. 152. Sane *jauhot* oli äsken puheena olleessa lauseessa »mukana olemisen kannalta katsoen jaoton», vaikka *jauhoja* vastaavanlaisessa lauseessa oli »mukana olemisen kannalta katsoen jaollinen». Samoin on *kirkko* äskeisessä lauseessa ilmeisesti »näkymisen suhteen jaoton» siitä huolimatta, että *kirkkoa* vastaavanlaisessa lauseessa oli »näkymisen suhteen jaollinen». Jaottomia ovat tämän käsityksen mukaan seuraavienkin lauseiden nominatiivsubjektit: *Vene näkyy jo*, *Oksien välistä näkyi orava*.

Lauseet *Tähän näkyy rakennusten lomitse kirkko* ~ *Tähän näkyy rakennusten lomitse kirkkoa* ja *Oksien välistä näkyi orava* ~ *Tuolla oksien välissä näkyi oravaa* ovat kaikki eksistentiaalilauseita (siitä lähemmin tuonnempana, kohta 2). Kummankin lauseparin edellisen lauseen subjekti (*kirkko*, *orava*) on j a o t o n ja Vir. 1955 s. 330 esittämäni säännösten B 1-kohdan mukaisesti nominatiivissa. Lauseparien jälkimmäisten lauseiden subjektit (*kirkkoa*, *oravaa*) taas ovat j a o l l i s i a ja saman säännösten B 2-kohdan mukaisesti partitiivissa. Nämä lauseet eivät siis ole ristiriidassa säännöstöni kanssa, kuten Penttilä väittää (Vir. 1956 ss. 43—44), vaan päinvastoin täydessä sopusoinnussa sen kanssa.

Mainitussa kirjoituksessaan Penttilä tuo jaollisuutta ja jaottomuutta koskevaan keskusteluun aivan uuden näkökohdan esittäessään kantanaan, että *k i e l t ä v ä s s ä k i n* lauseessa voi partitiivisubjektina olla ainoastaan jaollinen sane, joten »partiaalisubjektina on aina jaollisuussane» (Vir. 1956 s. 35—). Yleinen käsityshän on tähän asti ollut, että kieltävissä tai epäilevissä lauseissa voi, päinvastoin kuin myöntävissä, jaotonkin sane olla partitiivisubjektina (ks. esim. AIRILA SUST 52 s. 19). Penttilä selittää nyt esittämänsä uutta mielipidettä seuraavasti: »— on todettava esim. *Mattia ei ole täällä* lauseen subjektista, että sen tarkoitteena oleva mikä hyvänsä *Matin* osa on olemisen kannalta katsoen samassa asemassa kuin itse kokonaisuus, kun taas esim. mahdollottomana pidettävä[ssä] lauseessa *Mattia ei kaatunut pihalla* subjek-

tin tarkoite, mikä hyvänsä Matin osa, on eri asemassa pihallakaatumisen suhteen kuin kokonaisuus, sillä kokonaisuuden kaatuessa ei sen osien katsota kaatuvan tai olevan kaatumatta; tässä ajateltu kaatumattomuus voidaan lausua vain kokonaisuudesta, sen osiin se on kokonaan soveltumaton. Näin päätellen on subjektiivane *Mattia* luettava olemisen kannalta katsoen jaollisiin, mutta kaatumisen, hyppäämisen jne. kannalta katsoen jaottomiin saneisiin kuuluvaksi» (Vir. 1956 s. 36).

Täällä ei ole jänistä voidaan nähdäkseni sanoa kahdessa eri mielessä: se kieltää joko väitteen *Täällä on jänistä* (vrt. *Pöydässä on vielä jäljellä jänistä*) tai väitteen *Täällä on jänis*. Edellisessä näistä myöntävistä lauseista on jaollinen, jälkimmäisessä jaoton subjekti. Kieltävän lauseemme merkitys on hieinan erilainen sen mukaan, kummalla tavalla se ymmärretään, ja sen mukaan on myös subjekti mielestäni käsitettävä joko jaolliseksi tai jaottomaksi. Jos kysymys on esim. ruokapöydästä, niin silloin lause *Täällä ei ole jänistä* ymmärretään tai ainakin voidaan ymmärtää niin, että pöydässä ei ole palaakaan jäniksestä; näin ymmärrettäessä subjekti on jaollinen. Mutta jos tämän sanoo metsästäjä metsässä toverilleen, niin silloin on kysymys vain kahdesta vaihtoehdosta: täällä joko on (kokonainen) jänis tai ei ole. Sellaista vaihtoehtoa, että täällä olisi jäniksen osa, ei lainkaan oteta huomioon, tällaista mahdollisuutta ei käytännöllisesti katsoen ole olemassa. Jos lause on tässä mielessä sanottu, niin silloin subjekti on jaoton. Viimeksi mainittu käsittämistapa on nähdäkseni ainoa mahdollinen lauseessa *Mattia ei ole täällä*. Siinäkin on kysymys vain kahdesta vaihtoehdosta: Matti joko on täällä tai ei ole täällä. Tässä lauseessa ei mielestäni puhuta mistään Matin osasta, vaan Matista sellaisenaan, kokonaisuutena. *Mattia*-saneen tarkoite ei ymmärtääkseni voi olla »mikä hyvänsä Matin osa», vaan yksinkertaisesti Matti. Vaikkakin partitiivi usein tarkoittaa jonkin kokonaisuuden epämääräistä osaa, ei sitä mitenkään voida aina tulkita näin (ajateltakoon esim. objektina olevaa partitiivia lauseessa *Hän piti kukkaa kämmenellään*). Eri asia on, että partitiivin leviäminen tällaisiin tapauksiin historiallisesti voidaan selittää 'osa'-funktion perusteella (vrt. O. IKOLA Vir. 1954 s. 232).

Nominatiivi- ja partitiivisubjektin tosiasiallinen käyttö ei mielestäni anna tukea Penttilän puheena olevalle selitykselle. Hänen todistelussaan käyttämänsä lause *Mattia ei ole täällä* — jossa kai on kysymys tietystä Matista eikä kenestä tahansa Matti-nimisestä henkilöstä — lienee sinänsä täysin käypä lause. Mutta jos tämä tarkoitettu Matti on puhujan ja kuulijankin näköpiirissä, niin että he aivan selvästi ovat tietoisia siitä, että Matti on »tuolla» eikä »täällä», ei enää voidakaan sanoa *Mattia ei ole täällä*. Miksei? Penttilän käsityksen pohjalta tätä ei voida selittää, sillä ei kai tällainen tilanteen muuttuminen voi vaikuttaa mitään *Mattia*-saneen jaollisuuteen. Tai jos kat-

tilan vieressä näemme kauhan, emme voi tätä kauhaa tarkoittaen sanoa *Kauha ei ole kattilassa*, vaikka tämä lause muunlaisessa tilanteessa on hyvinkin mahdollinen, silloinkin kun on puhe määräkauhasta. Tätäkään ei voida selittää Penttilän käsityksestä lähtien. Sen sijaan partiaalisen subjektin käymättömyys mainituissa tilanteissa selittyy ilman muuta siitä, että eksistentiaalinen näkökulma ei sovi näihin lauseisiin, koska puhujan on pakko edellyttää subjektin tarkoitteen olemassaolo. Tilanne ei anna hänelle mahdollisuutta jättää tätä olemassaoloa huomioonottamatta.

Penttilä ei hyväksy minun selitystäni siitä, miksi ei voida sanoa *Häntä on harvoin ollut täällä*, vaan antaa toisenlaisen selityksen: »Sen mahdottomuus perustuu siihen, että sen subjekti ei ole olemisen kannalta katsoen jaollinen» (Vir. 1956 s. 36). Mutta miksei sitten myöskään voida sanoa *Häntä ei ole useinkaan ollut täällä*, vaikka toisaalta voidaan sanoa *Häntä ei ole täällä* (samoin kuin *Mattia ei ole täällä*)? Subjektin jaollisuus resp. jaottomuus ei tätäkään selitä, mutta sen sijaan tämä suhde selittyy hyvin, jos ajatellaan lauseiden eksistentiaalisuutta. Käymätön lause *Häntä ei ole useinkaan ollut täällä* sanoo näet, että hän kuitenkin on toisinaan ollut täällä ja että hän siis puheena olevana aikana on ollut olemassa. Tämä sulkee pois eksistentiaalisen näkökulman mahdollisuuden. Sisällykseltään kieltäväksi käsittäisin myös käymättömän lauseen *Häntä on harvoin ollut täällä*, jonka mahdottomuus selittyy aivan samoin: siitä, että »lauseen sisältö selvästi edellyttää subjektin tarkoitteen olemassaoloa», kuten olen selittänyt (Vir. 1955 s. 325).

En saa Penttilän jaollisuuskäsitystä sopimaan myöskään lauseeseen *Ei kuole rikasta noitaa eikä viisasta vanhaapiikaa*, jota on tässä keskustelussa eri otteisiin kosketeltu. Voidaanko sanoa, kuten P:n käsitys edellyttäisi, että mikä hyvänsä noidan tai vanhanpiian osa on kuoleamisen kannalta katsoen samassa asemassa kuin itse kokonaisuus? Ei kai kokonaisuuden kuollessa sen osien katsota kuolevan tai olevan kuolematta. Vaikka tässä tapauksessa partitiivisubjekti siis on mahdollinen, ei toisaalta voida sanoa *Pitäjän kirkko ei ole palanut*. Tämän mahdottomuuden P. sanoo johtuvan siitä, että subjektin »osien käsitteään olevan toisessa asemassa kuin kokonaisuus, kokonaisuus palaa — — —, mutta sen osa ei ole palajana — — — silloin (tietysti jokin voi palaa — — — osittain, mutta silloinkin juuri kokonaisuus on palanut — — —)» (Vir. 1956 s. 40). Tämän mukaan siis kirkon osa ei voi olla »palajana», mutta sen sijaan noidan tai vanhanpiian osa kyllä voi olla »kuolijana»! Järkeä tuntuisi sanovan päinvastoin. Nämäkin lauseet selittyvät hyvin minun esittämäni käsityksen pohjalta: lause *Ei kuole rikasta noitaa eikä viisasta vanhaapiikaa* on eksistentiaalinen, siksi subjektit partiaalisia, mutta lause *Pitäjän kirkko(a) ei ole palanut* ei ole eksistentiaalinen, koska pitäjän kirkon palamisesta tai palamattomuudesta ei voida mitään sanoa edellyttämättä pitäjän kirkon olemassaoloa.

Kuten edellä sanotusta käy ilmi, ei mielestäni ole perusteltua aihetta luopua siitä käsityksestä, että sisällykseltään kieltävässä tai epäilevässä lauseessa voi partitiivisubjektina olla jaotonkin sane.

2. Eksistentiaalilauseet. Keskeisin niistä huomautuksista, jotka Penttilä kirjoituksessaan »Subjektin totaalisuudesta ja partiaalisuudesta» tekee esittämiäni käsityksiä vastaan, kohdistuu siihen mielipiteeseeni, että partitiivisubjekti tulee kysymykseen ainoastaan eksistentiaalilauseissa (ks. Vir. 1954 s. 226 ja Vir. 1955 s. 321—). Hänen mielestään »on olemassa, jopa runsaastikin, partiaalisubjektillisiä lauseita, joiden subjektin tarkoitteen olemassaolo selvästi edellytetään ja nimenomaan Ikolan tarkoittamassa mielessä» ja jotka siis eivät ole eksistentiaalilauseita (Vir. 1956 s. 41). Tämän väitteen johdosta minun täytyy vielä kerran palata tähän jo paljon pohdittuun kysymykseen nimenomaan Penttilän esittämien argumenttien ja esimerkkien valossa.

Kun partitiivi alkuaan on erosija, on luonnollista, että se juuri olemassa olemista ilmaisevissa lauseissa on joutunut subjektin sijaksi (ks. Vir. 1954 s. 232). Tästä oltaneen periaatteessa yhtä mieltä. Erimielisyys koskee sitä, miten olemassa olemista ilmaisevien lauseiden piiri on tarkemmin rajoitettava. Penttilä nimittää niitä lauseita, joissa partiaalinen subjekti tulee kysymykseen, »eksistenssilauseiksi», joihin kuuluviksi hän nähtävästi lukee paljon sellaisiakin lauseita, jotka eivät ole eksistentiaalilauseita minun tarkoittamassani mielessä. Jos nyt pitää paikkansa se P:n väite, että on olemassa sellaisia partiaalisubjektillisiä lauseita, jotka eivät ole minun tarkoittamassani mielessä eksistentiaalisia (mutta kylläkin P:n tarkoittamassa mielessä eksistenssilauseita), niin silloin hän kieltämättä on oikeassa sanoessaan, ettei subjektin sijaa koskevien sääntöjen »yleisen säännömuodostuksen pohjana voi käyttää eksistentiaalilauseiden ryhmää» (Vir. 1956 s. 43). Jos sen sijaan partitiivisubjektin käyttö todella rajoittuu eksistentiaalilauseiden ryhmään, kuten minä olen selittänyt, niin silloin tietysti juuri tämä lauselaji tarjoaa säännömuodostukselle paremman pohjan kuin eksistenssilauseiden ryhmä, joka siinä tapauksessa olisi tarpeettoman laaja. Lähtien eksistentiaalilauseiden ryhmästä olenkin mielestäni voinut määritellä subjektin partitiivissa olemisen edellytykset erittäin yksinkertaisesti: eksistentiaalilauseen subjekti on partitiivissa, jos lause on sisällykseltään kieltävä tai epäilevä tai jos subjekti on jaollinen.

Penttilä sanoo nimittävänsä eksistenssilauseiksi »sellaisia lauseita, joiden predikaatti ilmaisee olemassa oloa, olemaan tuloa, olemasta lakkaamista, olotilan muutosta», johon viimeksi mainittuun hän sanoo sisällyttävänsä liikkeenkin (Vir. 1955 s. 153). Esim. sellaiset lauseet, joiden predikaattina on

vanheta, valjeta, tulla märkeksi (ilmaisevat olotilan muutosta), *kumartua, hypätä, pyörätä* (liikettä), olisivat tämän mukaan eksistenssilauseita. Kun kuitenkin ei voida sanoa *Ihmisiä vanhenee, Vaatteita tuli märkeksi, Poikia hyppäsi ilmaan riemusta*, olisi jollakin tavoin rajoitettava ne eksistenssilauseet, joissa partiaallinen subjekti on mahdollinen, jos esim. on puhe jonkin kokonaisuuden epämääräisestä osasta. Selvästi ilmenee eksistenssi- ja eksistentiaalilauseiden ero siinä, että Penttilä pitää esim. lausetta *Oppilaamme erehtyivät opettajainhuoneeseen* eksistenssilauseena (Vir. 1956 s. 44). Tämän mukaan on nähdäkseni katsottava eksistenssilauseiksi myös sellaiset kuin *Matti on nyt opettajainhuoneessa, Tulin juuri opettajainhuoneeseen*. Minun tarkoittamani laisia eksistentiaalilauseita nämä eivät ole, koska ne käsitykseni mukaan eivät ilmaise olemassa olemista, vaan sanovat jotakin vain subjektin tarkoitteen sijainnista.

Olen määritellyt eksistentiaalilauseen lauseeksi, joka »ilmaisee o l e m a s s a o l e m i s t a (tai myös sen alkamista tai loppumista)». Kun tämä määritelmä sellaisenaan kieltämättä on jossakin määrin tulkinnanvarainen, olen koettanut löytää kriteerin, jonka avulla voitaisiin varmemmin ratkaista, ilmaiseeko jokin lause todella olemassa olemista. Tällaisena olen pitänyt sitä (jo AIRILAN lyhyesti esittämää) näkökohtaa, että lause i l m a i s e e o l e m a s s a o l e m i s t a vain silloin, kun se ilmaisee subjektin tarkoitteen olemassa olevaksi (tai olemassa olemattomaksi). Jos sen sijaan lause e d e l l y t t ä ä subjektin tarkoitteen olemassaoloa, jos sen l ä h t ö k o h t a n a on sen olemassaolo, ei enää voida sanoa sen i l m a i s e v a n tätä olemassa olemista (ks. Vir. 1955 ss. 322—323, jossa olen perusteellisemmin koettanut selittää asiaa). Penttilän vastaväite kohdistuu juuri tähän kriteeriin. Tässä yhteydessä on muistettava, että kysymys on vain siitä, mitä l a u s e todella s a n o o. Mitä puhuja sen lisäksi ehkä tietää asiasta, ei tietenkään kuulu lauseen sisältöön. Eräät kohdat P:n esityksessä antavat aihetta tähdentää tätä seikkaa.

Penttilä on sitä mieltä, kuten sanottu, että on olemassa runsaastikin sellaisia partitiivisubjektillisiä lauseita, joiden subjektin tarkoitteen olemassaolo selvästi edellytetään nimenomaan minun tarkoittamassani mielessä ja jotka siis eivät ole eksistentiaalisia. Näin on hänen mielestään laita aina silloin, kun partitiivisubjekti on määräinen (Vir. 1956 s. 42). Esimerkkinä tällaisista hän esittää mainitsemani lauseen *Ei tullut enää Annaa*. Jotta tätä lausetta voitaisiin oikein arvostella, otan tämän Sillanpään tekstinkohdan tähän yhtä täydellisenä, kuin sen alkuaan esitin (Vir. 1954 s. 227): *Kiltti, hentoinen Anna oli usein mennyt sen kehdon ääreen sitä hyväilemään. Nyt poika itkunsa lomassa katseli ympärilleen, vihaiset silmät omituisen suurina. Ei tullut enää Annaa. Vaikka ilta pimeni, tuli yhä myöhempi ja myöhempi, tuli jo täysi yö — niin ei vaan kuulunut Annaa sisälle*. Lauseen subjekti *Annaa* on tietenkin definiittinen. Penttilä sanoo: »Se voidaan ensinnäkin käsittää definiittiseksi: on kysymys siitä

ja siitä Annasta. Tuskin voi olla epäilystä siitä, että noiden sanojen viljelijä ei tätä definiittista ilmausta käyttäessään edellyttäisi asianomaisen Annan olemassaoloa tai, jos hän tietää asianomaisen kuolleeksi, hänen entistä olemassaoloaan» (Vir. 1956 s. 42). Vetoaminen Annan *e n t i s e e n* olemassaoloon on aivan aiheetonta, sillä tietenkin olen tarkoittanut olemassa olemista puheena olevana aikana, mikä muuten selvästi ilmenee Penttilän samassa yhteydessä siteeraamasta selityksestänikin: »Kuitenkaan *e i l a u s e s a n o*³, että Anna oli muualla, vaan jättää avoimeksi senkin mahdollisuuden, ettei häntä (*e n ä ä*³) ollut olemassakaan. Usein tietenkin selviää tekstiyhteydestä tai tilanteesta, onko subjektin tarkoite muualla olemassa vai ei, mutta se ei ole ratkaisevaa. Ratkaiseva on kulloinenkin *n ä k ö k u l m a*» (Vir. 1955 s. 323). Tämä sitaatti pitää esimerkkinä suhteen täysin paikkansa. Tässä tapauksessa muuten selviää tekstiyhteydestä, että Anna puheena olevana aikana olikin jo kuollut, häntä siis ei enää ollut olemassa. Lause on aivan selvä ja tyypillinen eksistentiaalilause. Se ilmaisee asian kehdoissa makaavan pojan näkökulmasta, sanomatta mitään siitä, oliko Annaa muualla olemassa vai ei.

Samassa yhteydessä Penttilä sanoo mm.: »Jos jonkin määräisen subjektin tarkoitteesta väitetään esim., että se ei ole siinä eikä siinä paikassa, niin välttämättä edellytetään sen olemassaolo jossakin muussa paikassa tai *j o s s a k i n m u u s s a o l o m u o d o s s a*»⁴ (Vir. 1956 s. 42). Tällainen väite voi olla oikea, jos ajatellaan esim. käsitystä aineen häviämättömydestä. Tältä kannalta voidaan sanoa, että esim. loppuun palanut halko edelleen on olemassa »jossakin muussa olomuodossa», tuhkana ja lämpöenergiana tjs. Jos Penttilän sanonta tosiaan on tähän tapaan ymmärrettävä, niin hän on vedonnut asioihin, joilla ei ole mitään tekemistä kielen kanssa. Eihän mikään elävä kieli ole muodostunut tällaisen tieteellisen katsomuksen pohjalta, vaan kielen lähtökohdaksi on yksinkertaisen kansanihmisen ajattelutapa ja maailmankäsitys. Jos halko on loppuun palanut, niin tällaisen maallikkoajattelun mukaan sitä ei enää ole olemassa. Tietysti kansanihminen voi jostakin kuolleesta henkilöstä uskoa ja sanoa, että tämä on taivaassa, mutta hän voi myös täyttää totta tarkoittaen sanoa esim. *Annaa ei enää ole olemassa*, jolloin hän tarkoittaa Annan maallista olemusta. Ei määräinen subjekti välttämättä edellytä aina sitä, että sen tarkoitteita on koskaan ollut olemassa. Jos olen ollut sellaisessa erheellisessä luulossa, että eräällä tuntemallani avioparilla on poika, voin sanoa: *Yllätyin huomattessani, ettei poikaa ollutkaan*. Tässä voidaan *poikaa* mielestäni käsittää definiittiseksi, koska on kysymys tietystä, joskin vain kuvittelusta pojasta. Määräisyys ja olemassaolon edellyttäminen ovat kaksi eri asiaa.

³ Alkutekstissä ei harvennusta.

⁴ Harvennus minun.

Lauseesta *Silloin ei minua enää ole* sanoo Penttilä, että sitä »sekä Sadeniemi että Ikola ovat erikseen käsitelleet, koska se 'edellyttää subjektin, puhutellun, olemassaoloa' (Sadeniemi mps. 13) ja on sen vuoksi aiheuttanut selitysvaikeuksia» (Vir. 1956 s. 47). Tällä kohtaa P. on parissakin mielessä erehtynyt. Ei Sadeniemi enkä minä ole sanonut, että tämä lause edellyttäisi subjektin tarkoitteen olemassaoloa (Penttilän siteeraama Sadeniemen sanonta kohdistuu aivan eri lauseeseen). Se, että olen tätä lausetta käsitellyt, ei myöskään johdu siitä, että se olisi aiheuttanut selitysvaikeuksia, vaan päinvastoin siitä, että se erinomaisen hyvin sopii esittämäni käsitykseen ja valaisee sitä. Olen selittänyt sen seuraavasti: »Lauseessa *Silloin ei minua enää ole* tulee vain partitiivi kysymykseen, koska siinä on kysymys olemassaolosta yleensä (so. maailmankaikkeudessa) eikä siis ole mahdollista ajatella, että subjektin tarkoite olisi olemassa jossakin muualla (vrt. *Ihmisiä ei silloin vielä ollut*, kohta 3)» (Vir. 1955 ss. 324—325). Tämä selitys on mielestäni aivan riittävä ja selvä. Penttilä esittää sivumennen sellaisenkin epäilyksen, ettei selitystapani ehkä olisi »täydessä sopusoinnussa muinaisten suomalaisten vainajakäsitysten kanssa» (Vir. 1956 s. 47). Vaikkei hän mitään suoranaista väitettä esitäkään, on kuitenkin syytä todeta, ettei tällä taholla voi olla mitään ristiriitaa. Ensinnäkin lause on nykyoimea, eikä ole mitään tietoa siitä, ovatko »muinaiset suomalaiset» käyttäneetkään juuri tällaista lausetta. Toiseksi tämä lause pohjautuu arkiseen ajattelu- ja puhetapaan ja siinä on kysymys puhujan maallisesta minästä, jota ei hänen kuoltuaan ole olemassa. Se, että siinä ei ole mainittu lokaliteettia, jossa olemisesta on kysymys, osoittaa, että tarkoitetaan olemassaoloa yleensä, so. maailmankaikkeudessa. Jos puhuja olisi tahtonut ilmaista sen ajatuksen, että hän silloin on muualla kuin tässä maailmassa, niin hän olisi käyttänyt toisenlaista sanontaa.

Erityistä huomiota Penttilä kiinnittää pariin sellaiseen lauseeseen, joissa on jaollinen partitiivisubjektu. Ennen kuin ryhdyn niitä käsittelemään, viitään siihen, miten olen erään tällaisen lauseen eksistentiaalisuuden selittänyt: »Lause *Kattilassa on vettä* ilmaisee veden olemassaolon yksinomaan kattilan kannalta. Tarkoitettun vesierän⁵ olemassaoloa ei edellytetä, ei lähdetä siitä, että se joka tapauksessa olisi olemassa» (Vir. 1955 s. 323). En tietenkään ole tällä tahtonut sanoa, ettei edellytettäisi vettä yleensä olevan olemassa koko maailmassa. Jos »subjektin tarkoitteen olemassaolon edellyttäminen» ymmärrettäisiin näin, niin silloin voitaisiin kai j o k a i s e s t a eksistentiaalilauseesta väittää, että subjektin tarkoitteen olemassaolo on edellytetty. Esim. lauseesta *Kattilassa on kananmuna* (subjektu indefiniittinen) voitaisiin sanoa, että koska kerran edellytetään maailmassa olevan kananmunia,

⁵ Alkutekstissä ei harvennusta.

niin subjektin tarkoittama »mikä tahansa kananmuna» on yksi niistä ja siis myös olemassa olevaksi edellytetty. Jos minulla on oikea käsitys *tarkoitte-*oppisanan merkityksestä, ei tämän lauseen subjektin tarkoite ole mikä hyvänsä kananmuna, vaan juuri se kananmuna, joka kattilassa on ja jonka olemassaolon lause ilmaisee. Samoin ei lauseen *Kattilassa on vettä* subjektin tarkoite ole vesi yleensä eikä mikä tahansa vesierä, vaan juuri kattilassa oleva konkreettinen vesierä, jonka olemassaolo ei ole ennestään ollut tiedossa, vaan jonka olemassaolon juuri tämä lause ilmaisee. Jos tämän lauseen jälkeen vielä jatketaan samasta vesierästä puhumista, niin silloin sen olemassaolo tietysti on jo edellytetty. Tällä tavoin ymmärrettäväksi olen tarkoittanut sen sanontani, että eksistentiaalilause *i l m a i s e e* subjektin tarkoitteen olemassa olevaksi eikä *e d e l l y t ä* sen olemassaoloa. En ole ehkä kyennyt antamaan asiasta loogillisesti kyllin moitteetonta ja täsmällistä määritelmää, mutta toivon, että tarkkaava ja hyväntahtoinen lukija tästä ja edellisistä esityksistäni kuitenkin pääsee perille siitä, mitä olen tahtonut sanoa.

Jos nyt sanotaan esim. *Opettajainhuoneeseen tuli oppilaita*, niin tämä lause on eksistentiaalinen samalla tavoin kuin *Kattilassa on vettä*. Tietenkin edellytetään, että maailmassa on oppilaita, mutta tämä lause kuitenkin ilmaisee juuri *n ä m ä* oppilaat (ts. subjektin tarkoitteen) olemassa oleviksi. Asia ei muutu, jos lisäämme subjektiin possessiivisuffiksin: *Opettajainhuoneeseen tuli oppilaitamme*. Ehkä voidaan sanoa lauseen edellyttävän, että on olemassa »*oppilaitamme*», mutta siitä huolimatta ei lause edellytä juuri *n ä i d e n* oppilaiden olemassaoloa, vaan *i l m a i s e e* heidät olemassa oleviksi. Lähtökohta voi hyvinkin olla esim. sellainen, että puhujalla on niin paljon oppilaita, ettei hän ennestään tietänytkään *n ä i d e n* oppilaidensa olemassaolosta, tai sellainen, että joukko »*oppilaitamme*» on ollut mukana vaikkapa laivan haaksirikossa, niin ettei puhuja ole selvilläkään siitä, ketkä heistä vielä olivat elossa, siis olemassa. Tilanteen ei suinkaan tarvitse olla tämän tapainen, mutta lause jättää mahdollisuudet avoimiksi, se ei edellytä subjektin tarkoitteen olemassaoloa. Asia ei periaatteellisesti muutu, jos sanajärjestyksestä muuttaen sanotaan *Oppilaitamme tuli opettajainhuoneeseen* tai — hieman väkinäisen tuntuisesti — *Oppilaitamme erehtyi opettajainhuoneeseen*. Penttilä vertaa toisiinsa lauseita *Oppilaamme erehtyivät opettajainhuoneeseen* ja *Oppilaitamme erehtyi opettajainhuoneeseen* ja sanoo niistä: »Lauseiden kesken on selvää merkityksen erilaisuutta, mutta se ei koske subjektien tarkoitteiden olemassaolon edellyttämistä (oppilaittemme olemassaolo kai täytyy kummassakin tapauksessa edellyttää aivan samalla tavalla), vaan muuta» (Vir. 1956 s. 43). Kuten edellä esitetystä ilmenee, niin subjektin tarkoite ei ole molemmissa lauseissa sama. Edellisessä on subjektin tarkoite tuo koko oppilasjoukko, jonka lause edellyttää olemassa olevaksi, jälkimmäisessä taas sellainen epämääräinen

joukko »oppilaitamme», jonka tämä lause ilmaisee olemassa olevaksi. Se, että tiedetään olevan olemassa oppilasjoukko, josta voidaan käyttää ilmausta *oppilaamme*, ei merkitse, että tiedettäisiin myös, kuinka suuri tämä joukko on ja ketkä siihen kuuluvat. Tähän joukkoon voi kuulua sellaisiakin yksilöitä, joiden olemassaoloa ei edellytetä ja joiden olemassaolo siis voidaan i l m a i s t a, vaikka joukon olemassaolo sinänsä edellytettäisiinkin.

Kieltävien eksistentiaalilauseiden luonnetta olen koettanut valaista mm. seuraavan esimerkin avulla: »Eksistentiaalilause *Kattilassa ei ole vettä* ei tarkoita vesierää, jonka edellytettäisiin olevan jossakin muualla. Siitä, mitä kattilan ulkopuolella on tai ei ole, ei lause sano mitään» (Vir. 1955 s. 323). Penttilä sanoo samantapaisesta lauseesta: »Myös lausetta *Vettä ei ole vielä kattilassa* (vrt. *Vesi ei ole vielä k.*) voidaan käsittääkseni hyvin käyttää siten, että *vetä* saneen tarkoitteen olemassaolo edellytetään: saattaa näet olla kysymyksessä vesierä, joka pitäisi pantaman kattilaan ja joka voi olla valmiiksi mitattuna kannussa odottamassa kattilaanpanoa ja vielä samassa rajallisessa näköpiirissä kuin itse kattilakin» (Vir. 1956 ss. 42—43). Jos tässä kuvittelussa tilanteessa *vetä*-saneen tarkoite olisi tuo koko mitattu vesierä, jonka olemassaolo tietenkin on edellytetty, ja siis haluttaisiin sanoa, että tuo erä (kokonaan) ei ole vielä kattilassa, olisi käsittääkseni käytettävä nominatiivia: *Vesi ei ole v. k.* Toiselta puolen ei lause *Vettä ei ole v. k.* Penttilän kuvaamassa tilanteessa mielestäni voikaan tarkoittaa, ettei osakaan tuosta erästä ole kattilassa. Eihän seuraavanlainen ajatus olisi mielekäs: 'osakaan tuosta vedestä, joka nyt on tuossa kannussa, ei nyt ole kattilassa'. Jotta tätä lausetta voitaisiin käyttää merkityksessä 'osakaan tietystä vesierästä ei ole kattilassa', täytyy edellyttää sellaista mahdollisuutta, että tuosta vesierästä voisi ainakin osa olla poissa. Ja silloin lauseemme ei enää tarkoitakaan sellaista tietyn vesierän osaa, jonka olemassaolo nimenomaan edellytettäisiin.

Penttilä vetoaa kirjoituksessaan toistuvasti sellaisiin lauseisiin, joissa on predikaattina jokin *näkyä*-verbin (tai jonkin muun näkymistä merkitsevän verbin, kuten *vilkkua*, *pilkottaa* jne.) muoto. Vaikka olenkin jo edellisessä kirjoituksessani selittänyt partitiivisubjektin esiintymisen tällaisissa lauseissa mielestäni periaatteessa oikein, näyttävät nämä tapaukset sittenkin vielä vaativan hieman lisäselvitystä ja selvennystä. *Näkyä*-verbin erikoisasema ilmenee jo siinä todetussa seikassa, että mikä tahansa esineen nimi, joka muuten esiintyy jaottomana, kuitenkin on »näkymisen kannalta katsoen» jaollinen, esim. *Tuolla oksien välissä näkyi oravaa*. Miten tämä on ymmärrettävissä? Tuskin tässä itse oravaa sellaisenaan ajatellaan jaollisena, osiin jaeltavana, vaan ajatellaan oravan n ä k ö k u v a a, joka on luonnollisesti ositeltavissa. Verbi *näkyä* on käyttäytymiseltään ja luonteeltaan läheisesti verrattavissa *kuulua-*

verbiin, mihin seikkaan olen jo aikaisemmin partitiivisubjektin käyttöä poh-
tiessani viitannut (Vir. 1955 s. 325). Tämä ilmenee siinäkin, että molempien
ohessa käytetään erosijaa sellaisissa tapauksissa kuin *Saari näkyy kaukaa*,
Isän ääni kuului huoneesta. HAKULINEN selittää tämän ilmiön siten, että
»näkyminen eli silmän havaitsema loistaminen, häämöttäminen jne. sekä
kuuluminen eli korvan havaitsema äänenpito lähtee kaukaa» jne.
(SKRK II s. 222). Kun puhutaan jonkun henkilön äänestä, joka kuuluu
jostakin, niin silloin ei ole oikeastaan kysymys äänestä asianomaisen
pysyvänä omaisuutena, merkityksessä 'kyky ja tapa synnyttää äänivaikutel-
mia', vaan on kysymys äänestä akustisena ilmiönä. Tältä kannalta käsitettynä
ääni on olemassa vain sen aikaa, kun ilmassa on olemassa asianomaisen puhe-
elimistä lähteneitä kuultavia ääniaaltoja. Milloin hän ei puhe-elimään käytä,
ei hänen ääntään — tässä mielessä — ole olemassa. Jos nyt sanotaan esim.
Sinun ääntäsi ei ole moneen aikaan kuulunut, tarkoitetaan, että puhutellun puhe-
elinten synnyttämiä akustisia äänivaikutelmia ei ole tarkoitettuna aikana
tullut puhujan korviin. Lause jättää avoimeksi, onko näitä akustisia ääni-
vaikutelmia lainkaan ollut tuona aikana olemassa. Tämä on siis tyypillinen
eksistentiaalilause. Jos sen sijaan sanotaan *Sinun äänesi ei kuulu*, edellytetään,
että ääni kuitenkin on olemassa (puhuteltu siis kyllä puhuu tai laulaa, huu-
taa jne.).

Tuntuu ilmeiseltä, että *näkyä*-verbi on sekä erosijan käytön että partiaali-
sen subjektin käytön kannalta selitettävä vastaavalla tavalla. Kun sanotaan
Saari näkyy kaukaa, ei erosija tietenkään tarkoita itse saaren liikkumista kau-
kaa puhujan päin, vaan sen näkökuvaan »liikkumista» alkulähteestään,
kaukaa, puhujan silmään. Ja ilmeisesti partitiivisubjektin tavallisuus *näkyä*-
verbin ohessa perustuu samaan ajattelutapaan. Kysymys ei siis ole subjektin
tarkoittaman esineen tms. olemassaolosta, vaan sen näkökuvaan olemassa-
olosta. Asia olisi mielestäni selitettävä näin, vaikka lähdeittäisiinkin Penttilän
eksistenssilauseiden pohjalta. Eihän näkyminen ole olemassa oloa, olemaan
tuloa, olemasta lakkaamista, olotilan muutosta eikä liikettä (vrt. PENTTILÄ
Vir. 1955 s. 153), ellei ajatella juuri näkökuvan olemassa olemista.

Tämän periaatteen mukaisesti, joskin hieman toisenlaista sanontaa käyt-
täen, olen jo aikaisemmin selittänyt sen seikan, että ei voida sanoa *Häntä*
on harvoin ollut täällä, mutta sen sijaan voidaan sanoa *Häntä on harvoin*
näkönyt täällä (Vir. 1955 s. 325). Viimeksi mainitun ajatuksen esittäminen
eksistentiaalilauseella selittyy siitä, että tässä on kysymyksessä tarkoitettun
henkilön näkökuva, jonka voidaan ajatella väliin olevan olemassa, väliin
olemattomissa. Että partitiivin käyttö todella perustuu tällaiseen ajattelu-
tapaan, osoittaa sekin, että voidaan aivan luontevasti sanoa *Sinua ei ole viime*
aikoina näkönyt missään, mutta sen sijaan ei: *Sinua ei ole viime aikoina ollut*

missään. Ei näet olisi mielekästä väittää, että puhuteltua ei olisi »viime aikoina» ollut olemassa, mutta sen sijaan on mielekästä sanoa, että hänen näkökuvaansa ei ole ollut olemassa, ts. asianomainen on ollut piilossa, näkymättömissä.

Kosketellessani viime kirjoituksessani lauseita *Kirkko ei näy tänne* ja *Kirkko ei näy tänne* (Vir. 1955 s. 323) ei näkyä-verbin erikoisluonne ollut minulle vielä kylliksi selvinnyt, ja siksi en näiden lauseiden selityksessä liene osunut aivan asian ytimeen. Äsken sanotun valossa näiden lauseiden suhde on mielestäni selvä. Edellinen edellyttää, että kirkko kuitenkin näkyy jonnekin (ts. sen näkökuva on olemassa jossakin). Jälkimmäinen ei sano tästä mitään, vaan ilmoittaa vain, ettei kirkon näkökuva ole olemassa »täällä» (tai ei tule »tänne»). Muualle kirkko voi näkyä tai olla näkymättä (voi esim. olla niin sakea sumu, ettei sitä näy käytännöllisesti katsoen minnekään); siitä lause ei sano mitään. Lauseiden asiallinen merkitysero on tietysti melko olematon.

Sitä, että näkyminen todella käsitetään selittämälläni tavalla, osoittaa sekin, ettei voida sanoa *Kirkko ei näy*, vaan siihen on lisättävä *tänne* tai jokin muu paikallisesti rajoittava sane. Lause *Kirkko ei näy tänne*, joka ei ole eksistentiaalinen, edellyttää, että se kyllä näkyy muualle, että siis sen näkökuva on olemassa. Mutta jos tahdotaan sanoa, ettei sitä näy minnekään, ettei sen näkökuva siis lainkaan ole olemassa, on lause pakosta eksistentiaalinen ja on käytettävä partiaalista subjektia: *Kirkko ei näy* (esim. *On min sakea sumu, ettei kirkko näy minnekään*). Syy totaalisen subjektin käymättömyyteen tässä lauseessa on siis pohjaltaan sama kuin edellä käsitellyssä lauseessa *Silloin ei minua enää ole*.

Edellä on jo kosketeltu lauseita *Oksien välistä näkyi orava* (= jokin orava) ja *Tuolla oksien välissä näkyi oravaa*. Molemmat ovat selvästi eksistentiaalisia. Subjektin muodon erilaisuus johtuu siitä, että edellisen subjekti on jaoton, jälkimmäisen jaollinen.

Vaikka tässä esittämäni näkyä-verbin selitystapa näin paperilla voi tuntua hieman mutkikkaalta, niin itse asiassa on kysymys sangen luonnollisesta ja yksinkertaisesta asiasta, etenkin kun pidämme mielessä tämän verbin rinnakkaisuuden *kuulua*-verbin kanssa. Jos ajattelemme, mitä näkyminen oikeastaan on, ei ole vaikea havaita, että se ei ole mitään toimintaa, vaan eräänlaista olemista. Mutta se ei tietenkään ole olemassa olemista siinä mielessä, että olisi kysymys itse olion tai esineen olemassaolosta, vaan ainoastaan siinä mielessä, että on kysymys sen näkökuvan olemassa olemisesta.

3. Subjektin sijaan koskevat säännöt. Säännöstöni (Vir. 1955 s. 330) on Penttilä kohdistanut kaksi vastaväitettä: 1) Hän väittää, että on olemassa myöntäviä eksistentiaalilauseita, joiden subjekti on jaollinen,

mutta siitä huolimatta — vastoin sääntöjäni — nominatiivissa (*Tähän näkyy talojen lomitse kirkko, Oksien välistä näkyi orava*). Edellä olen osoittanut, että tarkoitettunlaisten lauseiden subjektit ovat jaottomia, jos johdonmukaisesti sovelletaan omaksuttua käsitystä jaollisuudesta ja jaottomuudesta. 2) Penttilä väittää, että on runsaasti sellaisia partitiivisubjektillisiä lauseita, jotka eivät ole minun tarkoittamassani mielessä eksistentiaalisia eivätkä siis sääntöjeni mukaisia. Olen edellä osoittanut, että kaikki ne partitiivisubjektilliset lauseet, jotka hän väitteensä tueksi esittää, ovat tarkoittamassani mielessä eksistentiaalisia. Tarkasteluni tulos on siis se, että Penttilän kritiikki ei ole miltään osalta järkyttänyt säännöstöäni. Sen, että hän yrityksistään huolimatta ei ole onnistunut osoittamaan sääntöjäni virheellisiksi, katsoisin lisätodisteeksi säännöstöni paikkansapitävyyden puolesta.

Pohtiessani »Suomen lauseopin ongelmia»-nimisen kirjoitukseni III luvussa suomen ns. spesieksenilmaisukeinojen ilmaisutehtäviä käsitteleviä lyhyesti myös nominatiivin ja partitiivin käyttöä subjektina (Vir. 1954 s. 224—) ja esitin pohdintani tuloksena asiaa koskevan säännöstön (mps. 230). Kun Sadeniemi ja Penttilä sen jälkeen esittivät substantiivien jaollisuudesta ja jaottomuudesta käsityksen, joka eräässä kohden poikkesi mainitussa kirjoituksessani esiintyvistä kannasta (SADENIEMI Vir. 1955 s. 14, PENTTILÄ Vir. 1955 s. 152), omaksuin puolestani tämän heidän esittämänsä käsityksen ja julkaisin säännöstöni uudelleen tämän uuden jaollisuuskäsityksen mukaiseksi muutettuna (Vir. 1955 ss. 319, 330). Näin tulin siihen yksinkertaiseen sääntöön, että subjekti on p a r t i t i i v i s s a, jos lause on e k s i s t e n t i a a l i n e n ja samalla j o k o lause s i s ä l l y k s e l t ä ä n k i e l t ä v ä t a i e p ä i l e v ä⁶ tai subjekti j a o l l i n e n. Vieläkin pidän tätä sääntöä oikeana.

Tämä sääntö ei ole ristiriidassa sen yleisesti hyväksytyyn käsitykseen kanssa, että partitiivisubjektin käytön edellytyksenä myöntävissä lauseissa on se, että on puheena »epämääräinen osa subjektisanan käsitteen alasta» tai, kuten Penttilä oikeammin sanoo, »jonkin kokonaisuuden epämääräinen osa» (ks. PENTTILÄ Vir. 1956 s. 28). Oikeastaan voidaan viimeksi mainittu seikka lukea minun säännöistäni, vaikkei sitä ole niissä suoranaisesti mainittu. Kun näet sanotaan, että jotakin on olemassa (tulee olemaan jne.) — myöntävä eksistentiaalilausehan sisältää aina tällaisen ajatuksen — täytyy olla kysymys joko jostakin kokonaisuudesta tai sen kvantiteetiltaan määräisestä tai epämääräisestä osasta. Jos kyseessä on kokonaisuus tai kvantiteetiltaan määräinen osa (esim. *Oksien välissä näkyy orava, Kattilassa on kananmuna, Kattilassa on vesi,*

⁶ Olen Penttilän kanssa yhtä mieltä siitä, että sisällykseltään kieltävissä ja epäilevissä partitiivisubjektillisissa lauseissa voivat predikaatteina esiintyä kaikki samat verbit kuin myöntävissäkin. En ymmärrä, mikä on antanut hänelle aiheen nähdä artikkelissani Vir. 1954 ss. 226—227 »kajastusta» toisenlaisesta, virheellisestä käsityksestä (ks. PENTTILÄ Vir. 1956 s. 39).

Minulla on nyt jauhot mukamani), niin silloin sane edellä esitetyn jaollisuuskäsityksen mukaan on eksistentiaalilauseessa jaoton. Tästä seuraa, että myöntävän eksistentiaalilauseen subjektina oleva jaollinen sane taas aina tarkoittaa epämääräistä osaa.

Vaikka sääntöni jo sellaisinaan tarkasti ottaen sanovat tämänkin seikan, tulisivat ne kieltämättä havainnollisemmiksi ja helpotajuisemmiksi, jos tämänkin seikka niissä nimenomaan mainittaisiin. Normatiivisessa kieliopissa tällainen täydennys olisi suorastaan välttämätönkin. Sääntöjäni voitaisiin siis, niiden tosiasiallista sisältöä muuttamatta, tältä osaltaan täydentää seuraavasti: jos sisällykseltään myöntävässä eksistentiaalilauseessa on puhe jostakin kokonaisuudesta tai sen kvantiteetiltaan määräisestä osasta, on subjekti jaoton ja nominatiivissa (säännöstöni kohta II B 1), mutta jos tällaisessa lauseessa on puhe jonkin kokonaisuuden epämääräisestä osasta, on subjekti jaollinen ja partitiivissa (kohta II B 2).

4. »Puolidefiniittinen spesies». Penttilä on, lähinnä subjektin sijaa koskevia sääntöjä silmällä pitäen, muodostanut uuden spesieskategorian, jonka hän on määritellyt seuraavasti: »Puolidefiniittinen I. puolimääräinen olisi siis sellainen sane, jonka tarkoitteena ei ole mikä hyvänsä joukko, kollektio yksilöitä, vaan määrätarkoitukseen sovelias, määrätehtävän mukainen, määräpaikkaan kuuluva tai muulla tavalla osittain definiittinen kollektio, jonkalaisia kuitenkin on monta, niin että tarkoitteena on mikä hyvänsä niistä. Lauseessa *Kissalla on poikaset* on *poikaset* puolidefiniittinen ('kissalle ominainen poikassarja', mutta jokin semmoisista)» (Vir. 1955 s. 152). Kun määritelmä oli tällainen ja kun kaikki tässä kirjoituksessa mainitut esimerkit olivat monikon nominatiivin esiintymiä, oli luonnollista, että luulin kirjoittajan sisällyttävän »puolidefiniittiseen spesiekseen» pelkkiä monikollisia saneita. Juuri tämä seikka oli yksi niistä syistä, joiden vuoksi pikku alaviitassa (Vir. 1955 s. 321) sivumennen lausuin joitakin epäilyksiä uuden oppisanan tarkoituksenmukaisuudesta. Jo samassa Virittäjän vihossa oli Penttilän alaviittani johdosta kirjoittama vastine »Puolidefiniittisestä spesieksestä» (Vir. 1955 ss. 393—396). Kun hän siinä antaa »puolidefiniittisestä spesieksestä» aluksi saamastani käsityksestä suuresti poikkeavan kuvan, ei minulla tietenkään enää ole syytä puolustaa mainitussa alaviitassa esittämäni. Nyt P. selittää, että on myös yksiköllisiä »puolidefiniittisiä» saneita, esim. *poikaa* lauseessa *Poikaa ei näkynyt kiven takaa*, jos on kysymys määräpojasta, samoin *vettä* lauseessa *Vettä* ('osakaan kattilaan pantavaksi aiotusta vesierästä') *ei ole vielä kattilassa* (mpss. 395—396). Nämä ovat siis melko lailla erilaisia tapauksia kuin hänen edellisessä kirjoituksessaan esittämänsä »puolidefiniittiset

saneet». Saneissa *poikaa* ja *vettä* on — mikäli Penttilän tulkinta hyväksytään — kysymys määräisen kokonaisuuden epämääräisestä osasta. Jos nämä katsotaan puolidefiniittisiksi, seuraa siitä käsittääkseni, että myös *monikolliset* määräisen kokonaisuuden epämääräistä osaa tarkoittavat saneet on katsottava puolidefiniittisiksi, esim. *oppilaitamme* lauseessa *Opettajainhuoneeseen tuli oppilaitamme* (vastaavasti myös sane *oppilaita*, jos on kysymys määräisen oppilasryhmän jäsenistä).

Myönnän kernaasti, että tällaisilla ilmauksilla on sekä definiittisen että indefiniittisen spesieksen ominaisuuksia. Onko sitten tällainen uusi oppisana kaikki asiaan vaikuttavat seikat huomioon ottaen tarkoituksenmukainen, siihen en tässä yhteydessä halua ottaa kantaa. En kuitenkaan malta olla huomauttamatta seuraavasta seikasta, joka suoranaisesti kuuluukin tämän kirjoituksen aiheeseen. Tuodessaan näyttämölle uuden terminsä Penttilä perusteli sen tarpeellisuutta seuraavasti: »Syy miksi edellä esitetty oppisana *puolidefiniittinen* näyttää tarpeelliselta on lähinnä se, että niitä sääntöjä, jotka koskevat subjektin totaalisuutta ja partiaalisuutta, sen avulla kenties voisi jonkin verran yksinkertaistaa» (Vir. 1955 s. 153). Utta oppisanaanasa käyttäen hän sitten esitti käsityksensä, että »myönteisessä eksistenssilauseessa [jossa kieliopillinen subjekti on psykologisena predikaattina, monikollinen] puolidefiniittinen subjekti on *totaalinen*, indefiniittinen partiaalinen»⁷ (Vir. 1955 s. 154, ks. myös s. 160; kritiikkiä ks. IKOLA Vir. 1955 s. 320). »Puolidefiniittisten saneiden» piirin laajentaminen siihen tapaan, kuin Penttilä vastineessaan tekee, vie kuitenkin kokonaan pohjan tältä hänen säännöltään. Äskeisessä lauseessamme *Opettajainhuoneeseen tuli oppilaita(mme)* on subjekti ilmeisesti »puolidefiniittinen», joten sen tuon säännön mukaan pitäisi olla nominatiivissa. Tätä sääntöä laatiessaan Penttilä näyttää sittenkin ajatelleen vain sitä lajia »puolidefiniittisiä» saneita, joka kuuluu alaviitassani mainittuun *monikkumuotoisten jaottomien saneiden* kategoriaan.

5. **Loppukatsaus.** Kirjoitelmastani »Suomen lauseopin ongelmia I—III» (Vir. 1954) alkaen on Virittäjän palstoilla käyty nominatiivi- ja partitiivisubjektin käytöstä keskustelua, joka on muodostunut harvinaisen vilkkaaksi ja ehkä perusteelliseksi. Olen seikkaperäisesti perustellut omaa käsitystäni, jonka mukaan nominatiivin ja partitiivin käyttö seuraa erästä sinänsä yksinkertaista sääntöä. Lienee paikallaan vielä periaatteelliselta kannalta kosketella kysymystä, miten tällainen »sääntö» on yleensä ymmärrettävä. Seuraava selvittely voidaan mutatis mutandis soveltaa muihinkin vastaavanlaisiin lauseopin sääntöihin.

Kaikki puhuminen on pohjaltaan analogiaan pohjautuvaa toimintaa. Sii-

⁷ Alkutekstissä kokonaan harvennettu.

hen perustuu sekin, että suomea äidinkielenään puhuva henkilö yleensä käyttää esim. subjektin sijoja oikein, vaikkei hänellä olisi aavistustakaan kieliopin säännöistä. Selitys on se, että hän muodostaa lauseensa ennen kuulemiensa (tai lausumiensa tai lukemiensa) lauseiden mallin mukaan, siis analogisesti. Jos hän jossakin lauseessa käyttää partitiivisubjektia, niin hän — tietenkin aivan vaistomaisesti — tekee näin siksi, että lause hänen kielitajussaan liittyy ennen kuultuihin partitiivisubjektillisiin lauseisiin, lauseella siis on jokin niiden kanssa yhteinen ominaisuus. Jokin tällainen yhdistävä piirre täytyy olla olemassa, sillä muuten emme voisi ymmärtää, miksei nominatiivia ja partitiivia voida aivan mielivaltaisesti käyttää toistensa asemesta. Tämän partitiivisubjektillisia lauseita yhdistävän piirteen selville saaminen kuuluu kielen tutkimuksen tehtäviin. Sen ei suinkaan tarvitse olla yksinkertainen ja helppo tehtävä, sillä partitiivisubjektilliset lauseet ovat yleisiä ja niitä on kovin erilaisia. On myös mahdollista, että sama piirre voidaan määritellä ehkä hyvinkin eri tavoilla, sillä lauseopilliset ilmiöt ovat kovin monitahoisia ja niitä voidaan tarkastella eri kannoilta. Tämä selittää osaltaan senkin, että tällaisista kysymyksistä usein on niin vaikea päästä eri tutkijain kesken yksimielisyyteen ja että niistä voidaan pitkältikin kiistellä. Olen nyt tullut siihen tulokseen, että se ominaisuus, joka yhdistää partitiivisubjektilliset lauseet toisiinsa ja erottaa ne nominatiivisubjektillisista, on lauseen eksistentiaalisuus (selittämässäni mielessä), sisällykseltään myöntävissä lauseissa yhdessä subjektin jaollisuuden kanssa (tai, mikä eksistentiaalilauseissa vie samaan tulokseen: sen seikan kanssa, että on puheena jonkin kokonaisuuden epämääräinen osa).

Kun subjektin sija käytännössä määräytyy toisten lauseiden mallin mukaan, on helppo ymmärtää, että esiintyy horjuvuutta. Lauseita ei juuri voida ryhmitellä lajeihin, joita jyrkät raja-aidat erottaisivat toisistaan, vaan tavallisesti on olemassa monenlaisia väliasteita. Näin on laita nyt puheena olevassakin tapauksessa. On paljon lauseita, jotka jokseenkin yhtä hyvällä syyllä voidaan rinnastaa nominatiivisubjektillisiin kuin partitiivisubjektillisiinkin malleihin. Valinnan ratkaisee tällöin se, kumpaan suuntaan viittaava seikka on puhujan kielitajussa etualalla, kummasta näkökulmasta hän asian näkee. Tässä jää tilaa horjuvuudelle ja satunnaisille erikoisuuksille. Esiintyy tapauksia, joissa ratkaisu on langennut yleisimmästä kielenkäytöstä poikkeavaan suuntaan. Tällainen on esim. Penttilän siteeraama V. A. Koskenniemen lause — — *ei minua kohdannut enää mitään vaikeuksia* (ks. Vir. 1956 s. 31), joka on ristiriidassa sen mm. SETÄLÄN lauseopissa olevan säännön kanssa, että subjekti on aina nominatiivissa, jos predikaatti on transitiiiverbi. Yleinen suhtautumistapa tällaiseen partitiivin käyttöön on sen leimaaminen kielivirheeksi, mutta kielentutkijaa tämäkin lause osaltaan auttaa partitiivisubjektin käytön selvittämisessä. Tässä esiintyvä partitiivi selittyy siten, että lause on

kirjoittajan kielitajussa rinnastunut sellaisiin lauseisiin kuin *ei minua vastaan tullut enää mitään vaikeuksia* tai *ei minun osakseni tullut e. m. v.*, koska *kohdata* on jokseenkin = 'tulla vastaan, tulla osaksi'. Samaan tapaan selittyvä yleisimmästä kielenkäytöstä poikkeava partitiivisubjektivi on seuraavassa: *Nyt vasta Juho katsahti ympärilleen pirtissä. Siellä uikutti naisia joka nurkassa* (Santeri Ivalo, Valitut teokset, 1953, s. 8). Ei tietenkään voida sanoa, että verbi *uikuttaa* sinänsä merkitsee olemassa olemista, mutta kirjoittaja on kuitenkin tätä verbiä käyttäen ilmaissut juuri sen seikan, että siellä oli naisia, analogiamalleinaan sentapaiset lauseet kuin *siellä oli naisia*, *siellä makasi naisia* jne. Nämä molemmat esimerkit on helppo selittää esittämäni käsityksen pohjalta. Nämä lauseet ovat kirjoittajain kielitajussa rinnastuneet eksistentiaalilauseisiin, he ovat nähneet asian eksistentiaalisesta näkökuilmasta, halunneet lauseiltaan ilmaista olemassaoloa. Nämä esimerkit osoittavat myös, millä tavalla jokin lauseopillinen piirre kielen kehityksen varrella voi levitä yli alkuperäisten rajojensa.

OSMO IKOLA

Probleme der finnischen Satzlehre V

Nochmals über den Subjektkasus

Unter gleichlautender Überschrift hat der Verf. in Virittäjä 1954 und 1955 u. a. den Gebrauch von Nominativ und Partitiv als Subjektkasus im Finnischen behandelt. Hier wird diese Frage nochmals erörtert, wozu die Aufsätze von Aarni Penttilä (Vir. 1955 u. 1956) den nächsten Anlass gegeben haben.

Zuerst wird die Bedeutung der Fachausdrücke *partitiiv* (teilbar) und *impartitiiv* (unteilbar) ausführlicher geprüft. Der Verf. stellt fest, dass eine Form, z. B. der Nominativ eines und desselben Wortes, sogar hinsichtlich desselben Prädikats in dem einen Zusammenhang partitiiv, in dem anderen wieder impartitiiv sein kann. Daraus folgt, dass die Partitivität bzw. Impartitivität einer Wortform (z. B. einer Partitivform) nicht derart bestimmt werden kann, wie Penttilä sagt; indem geprüft wird, ob der Nominativ des betr. Wortes partitiiv oder impartitiiv ist. So ist z. B. im Satze *Pöydässä on vielä jäljellä jänistä* 'Auf dem Tisch ist noch Hase (etwas vom Hasen) übrig' der Partitiiv *jänistä* ein partitives Wort, im Satze *Pöydässä on vielä jäljellä jänis* 'Auf dem Tisch

ist noch ein (bzw. der) Hase übrig' dagegen ist der Nominativ *jänis* ein impartitives Wort.

Der Verf. hält die neulich vorgeführte Ansicht Penttiläs, dass ein im Partitiv stehendes Subjekt auch in verneinenden und zweifelnden Sätzen immer ein partitives Wort sei, für nicht begründet. Wenn z. B. gesagt wird *Mattia ei ole täällä* (Subj. *Mattia* Partitiv Sing.) 'Hier ist kein Matti', so handelt es sich nicht um »jeden beliebigen Teil von Matti«, wie P. meint, sondern schlechthin um Matti als ein Ganzes. Dieser Satz entscheidet nur zwischen zwei Möglichkeiten: entweder ist (der ganze) Matti hier oder er ist nicht hier. Der Verf. bringt auch weitere Beweise dafür, dass in diesem sowie in vielen anderen Fällen das im Partitiv stehende Subjekt ein impartitives Wort sei.

Die hauptsächlichliche Einwendung Penttiläs gegen die Auffassung des Verf. ist, es gäbe auch solche Sätze, deren Subjekt im Partitiv steht, die aber keine Existentialsätze im Sinne des Verf. sind. Der Verf. zeigt jedoch, dass alle Sätze, die P. als Beweise für seine Meinung bringt, wirklich Existentialsätze sind. So lässt der Satz *Kirkkoo ei*

näy tähän (Subj. *kirkkoa* Partitiv Sing.) 'Die Kirche ist hier nicht zu sehen' offen, ob die Kirche anderswo zu sehen ist, d.h. ob ihr »Sehbild« überhaupt existiert oder nicht. Der Satz *Oppilaitamme erehtyi opettajainhuoneeseen* (Subj. *oppilaitamme* Partitiv. Plur. + Poss. Suff.) 'Einige von unseren Schülern kamen irrtümlich ins Lehrerzimmer' wird folgenderweise erklärt: wenn auch vorausgesetzt wird, dass es eine solche Gruppe von Schülern gibt, die man als »unsere Schüler« bezeichnet, so folgt daraus nicht, dass man genau weiss, wie gross diese Gruppe ist und aus welchen Schülern sie besteht. Es ist möglich, dass diejenigen Schüler, die eben hier in Frage stehen, solche sind, die man nicht kannte und über deren Vorhandensein man nicht Bescheid wusste. Jedenfalls lässt der Satz auch diese Möglichkeit offen und geht also nicht von der Voraussetzung des Existierens der in Frage stehenden Schüler aus. Auch Sätze dieser Art sind zu

den Existentialsätzen zu zählen. Im Satze *Oppilaamme* (bzw. *Oppilaat*) *erehtyivät opettajainhuoneeseen* (Subj. *oppilaamme* Nominativ Plur. + Poss. Suff., *oppilaat* Nominativ Plur.) 'Unsere Schüler (Die Schüler) kamen irrtümlich ins Lehrerzimmer' handelt es sich dagegen um die ganze Gruppe, deren Existieren als Ausgangspunkt des Satzes genommen wird. Dieser Satz drückt also kein Existieren aus und ist also kein Existentialsatz.

Als Ergebnis seiner Folgerungen stellt der Verf. fest, dass die von ihm angegebene Regel über den Subjektkasus (s. Vir. 1955 S. 332) durch Penttiläs Kritik nicht als irrtümlich bewiesen worden ist. Nach einigen Bemerkungen über den von P. vorgeschlagenen Fachausdruck »halbdefinite Spezies« wird schliesslich noch vom prinzipiellen Standpunkt aus erörtert, in welchem Sinne derartige syntaktische Regeln, wie die eben erwähnte, aufzufassen sind.

OSMO IKOLA